

Vergaderjaar 2017–2018

34 845 X

**Wijziging van de begrotingsstaten van het
Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2017
(wijziging samenhangende met de Najaarsnota)**

Nr. 2

MEMORIE VAN TOELICHTING

A. ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING BIJ HET WETSVORSTEL

Wetsartikel 1

De begrotingsstaten die onderdeel zijn van de Rijksbegroting, worden op grond van artikel 1, derde lid, van de Comptabiliteitswet 2001 elk afzonderlijk bij de wet vastgesteld en derhalve ook gewijzigd. Het onderhavige wetsvoorstel strekt ertoe om voor het jaar 2017 wijzigingen aan te brengen in de departementale begrotingsstaat van het Ministerie van Defensie (X).

De in de begrotingsstaten opgenomen begrotingsartikelen worden in onderdeel B van deze memorie van toelichting toegelicht (de zgn. begrotingstoelichting).

De Minister van Defensie,
A.Th.B. Bijleveld-Schouten

B. BEGROTINGSTOELICHTING

1. Leeswijzer

De voorliggende suppletoire begroting bevat de voorgestelde wijzigingen ten opzichte van de eerste suppletoire begroting van hoofdstuk X van de begroting van het Rijk.

Allereerst wordt in hoofdstuk 2 het voorstel van wet gepresenteerd met daarin de cijfermatige aansluiting ten opzichte van de eerste suppletoire begroting. Vervolgens worden in paragraaf 2.1 de belangrijkste begrotingswijzigingen op de begroting van het Ministerie van Defensie vermeld. Afsluitend wordt in paragrafen 2.2 en 2.3 inzicht gegeven in de begrotingsmutaties op artikelniveau voor de beleidsartikelen en de niet-beleidsartikelen. Per artikel is in deze paragraaf een tabel opgenomen met daarin de budgettaire gevolgen van beleid. De budgettaire gevolgen worden in de tabellen cijfermatig gepresenteerd en in aansluiting op de tabel toegelicht. De mutaties groter of gelijk aan onderstaande staffel worden op het niveau van de financiële instrumenten (en eventueel artikelonderdeel) toegelicht.

Omvang begrotingsartikel (stand ontwerpbegroting) in € miljoen	Beleidsmatige mutaties (ondergrens in € miljoen)	Technische mutaties (ondergrens in € miljoen)
< 50	1	2
=> 50 en < 200	2	4
=> 200 < 1000	5	10
=> 1000	10	20

De toelichtingen die gegeven zijn op de uitgaven gelden ook voor de verplichtingen. Alleen indien er sprake is van een groot verschil van de verplichtingenmutaties ten opzichte van de uitgavenmutaties wordt dit verschil apart toegelicht. Deze verschillen ontstaan bijvoorbeeld doordat er dit jaar verplichtingen zijn aangegaan terwijl de uitgaven pas volgend jaar (of in de jaren daarna) plaatsvinden.

2. Het beleid

2.1. Overzicht belangrijkste suppletoire uitgaven- en ontvangstenmutaties

De belangrijkste mutaties (uitgaven en ontvangsten groter of gelijk aan € 20 miljoen) worden in onderstaande tabellen weergegeven en daarna toegelicht. Voor een uitgebreidere toelichting wordt verwezen naar de toelichting bij het betreffende artikel.

Uitgavenoverzicht (bedragen x € 1.000)

	Artikel- nummer	Uitgaven
Vastgestelde begroting 2017		8.694.242
Mutaties 1e suppletoire begroting 2017		264.782
Stand 1e suppletoire begroting 2017		8.959.024
Belangrijkste suppletoire mutaties		
1. Verlaging investeringsuitgaven	6	- 220.000
2. Doorwerking ontvangsten	1,3,4,7,10	- 30.487
3. Diverse overige mutaties		- 6.702
Stand 2e suppletoire begroting 2017		8.701.835

Toelichting

1. De prognose voor de investeringsbegroting is een onderrealisatie met € 220 miljoen. De verwachting is dat de ontvangsten (waaronder de verkoopopbrengsten) dit jaar € 40 miljoen lager uitkomen.
2. De daling van het ontvangstenbudget leidt tot een verlaging van het uitgavenkader. De daling wordt vooral veroorzaakt door de aanpassing van de raming bij DMO (€ 20 miljoen).

Ontvangstenoverzicht (bedragen x € 1.000)

	Artikel- nummer	Ontvangsten
Vastgestelde begroting 2017		400.493
Mutaties 1e suppletoire begroting 2017		21.043
Stand 1e suppletoire begroting 2017		421.536
Belangrijkste suppletoire mutaties		
1. Bijstelling verkoopopbrengsten	6	- 40.000
2. Bijstelling overige ontvangsten	1,3,4,7,10	- 30.487
Stand 2e suppletoire begroting 2017		351.049

Toelichting

1. De verwachting is dat de ontvangsten (waaronder de verkoopopbrengsten) voor de investeringsbegroting dit jaar € 40 miljoen lager uitkomen.
2. De daling van de ontvangsten wordt vooral veroorzaakt door de aanpassing van de raming bij DMO (€ 20 miljoen).

2.2 De beleidsartikelen

Artikel 1 Inzet

Artikel 1 Inzet (Bedragen x € 1.000)

	Vastgestelde begroting 2017	Stand 1e suppletoire begroting 2017	Mutaties 2e suppletoire begroting 2017		Stand 2e suppletoire begroting 2017
			Mutaties Miljoenen- nota	Overige mutaties 2e suppletoire begroting	
Verplichtingen	325.793	230.950		- 2.580	228.370
Uitgaven	325.793	258.699	0	- 2.580	256.119
<i>Waarvan juridisch verplicht</i>		32%			63%
Programma uitgaven	325.793	258.699	0	- 2.580	256.119
Opdracht Inzet					
- Crisisbeheersingsoperaties / Verdeelartikel BIV (HGIS)	322.682	255.542		- 2.580	252.962
- Financiering nationale inzet krijgsmacht	3.111	3.157			3.157
- Overige inzet	0				0
Programma ontvangsten	33.783	16.707	0	- 2.580	14.127
- Crisisbeheersingsoperaties (HGIS)	33.783	16.707		- 2.580	14.127
- Overige inzet					

Voor dit artikel worden mutaties met een grootte van € 5,0 miljoen of meer toegelicht.

De uitgaven en ontvangsten worden met € 2,5 miljoen naar beneden bijgesteld. Dit komt door minder gebruik dan verwacht van de *Vessel Protection Detachments* (VPD's) die kwetsbare scheepvaart voor de

Afrikaanse noordoostkust helpt beschermen tegen piraterij. Hierdoor zijn er minder inkomsten van rederijen en daarmee ook minder uitgaven.

Verder is de verwachting dat de vrije ruimte binnen het budget voor Crisisbeheersingsoperaties (het Budget Internationale Veiligheid: BIV) dit jaar uitkomt op ongeveer € 38,5 miljoen. Dit zal bij Slotwet worden verwerkt ten behoeve van de besluitvorming in het voorjaar over de eindejaarsmarge binnen de Homogene Groep Internationale Samenwerking (HGIS). Indien het kabinet daartoe besluit, zal dit bedrag weer beschikbaar zijn voor (de verlenging of intensivering van) inzet van de Nederlandse krijgsmacht.

Artikel 2 Taakuitvoering Zeestrijdkrachten

Artikel 2 Taakuitvoering Zeestrijdkrachten (bedragen x € 1.000)

	Vastgestelde begroting 2017	Stand 1e suppletoire begroting 2017	Mutaties 2e suppletoire begroting 2017		Stand 2e suppletoire begroting 2017
			Mutaties Miljoenennota	Overige mutaties 2e suppletoire begroting	
Verplichtingen	721.477	739.074	0	50.705	789.779
Uitgaven	721.477	739.074	0	50.705	789.779
<i>Waarvan juridisch verplicht</i>		91%			101%
Programma uitgaven	132.218	131.787	0	31.737	163.524
Opdracht Gereedstelling en instandhouding Commando ZSK	132.218	131.787	0	31.737	163.524
Gereedstelling	28.401	36.408		- 24	36.384
– waarvan bijdrage aan SSO Paresto					0
– waarvan bijdrage aan Agentschap RWS	12.891	14.309			14.309
– Instandhouding	103.817	95.379		31.761	127.140
Apparaatsuitgaven	589.259	607.287	0	18.968	626.255
Personele uitgaven	531.133	539.269	0	18.978	558.247
– waarvan eigen personeel	531.133	531.423		18.978	550.401
– waarvan externe inhuur		7.846		0	7.846
Materiële uitgaven	58.126	68.018	0	- 10	68.008
– waarvan ICT	2.680	2.882			2.882
– waarvan huisvesting en infra	3.727	4.294			4.294
– waarvan overige exploitatie	50.960	60.083		- 10	60.073
– waarvan bijdrage aan SSO Paresto	759	759			759
Apparaatsontvangsten	16.201	15.638		0	15.638

Voor dit artikel worden mutaties met een grootte van € 5,0 miljoen of meer toegelicht.

Instandhouding

Het budget Instandhouding is verhoogd met € 31,7 miljoen. Deze verhoging wordt met name verklaard door herschikkingen binnen de Defensiebegroting voor € 27,5 miljoen ten behoeve van het inlopen van de achterstand in de verwerving van de voorraden die zijn benodigd voor inzet. Daarnaast is er onder meer € 4,1 miljoen herschikt binnen artikel 2 als gevolg van een herindeling in het administratieve systeem.

Personele uitgaven

Het budget Personele uitgaven is verhoogd met € 18,9 miljoen. In verband met het onderhandelaarsresultaat met de centrales over nieuwe arbeidsvoorwaarden is het budget voor personele uitgaven verhoogd met € 15,4 miljoen. Daarnaast is binnen de defensiebegroting per saldo € 5,0 miljoen herschikt voor de hogere toelagen voor personeel dat is gestatio-

neerd in de Caribische delen van Nederland als gevolg van de stijging van de dollarkoers.

Artikel 3 Taakuitvoering Landstrijdkrachten

Artikel 3 Taakuitvoering Landstrijdkrachten (bedragen x € 1.000)

	Vastgestelde begroting 2017	Stand 1e suppletoire begroting 2017	Mutaties 2e suppletoire begroting 2017		Stand 2e suppletoire begroting 2017
			Mutaties Miljoenennota	Overige mutaties 2e suppletoire begroting	
Verplichtingen	1.251.341	1.294.046	0	- 36.372	1.257.674
Uitgaven	1.251.341	1.294.046	0	- 36.372	1.257.674
<i>Waarvan juridisch verplicht</i>		90%			105%
Programma uitgaven	207.984	201.558	0	- 19.053	182.505
Opdracht Gereedstelling en instandhouding Commando LAS	207.984	201.558	0	- 19.053	182.505
- Gereedstelling	54.498	71.879		- 13.616	58.263
- waarvan bijdrage aan SSO Paresto					
- instandhouding	153.486	129.679		- 5.437	124.242
Apparaatsuitgaven	1.043.357	1.092.488	0	- 17.319	1.075.169
Personele uitgaven	961.016	966.743	0	- 12.604	954.139
- waarvan eigen personeel	959.449	960.493		- 10.287	950.206
- waarvan externe inhuur	1.567	6.250		- 2.317	3.933
Materiële uitgaven	82.341	125.745	0	- 4.715	121.030
- waarvan overige exploitatie	79.550	121.740		- 4.866	116.874
- waarvan huisvesting en infra		1.214		151	1.365
- waarvan bijdrage aan SSO Paresto	2.791	2.791			2.791
Apparaatsontvangsten	11.523	10.546		- 4.446	6.100

Voor dit artikel worden mutaties met een grootte van € 10,0 miljoen of meer toegelicht.

Gereedstelling

Het budget Gereedstelling is verlaagd met € 13,6 miljoen, deze mutatie wordt grotendeels verklaard door onderrealisatie van € 12,5 miljoen. De onderrealisatie is een gevolg van te weinig personeel. Door achterblijvende vulling van het personeelsbestand en inzet in missies is er minder geoefend door het CLAS dan voorzien, daardoor zijn minder voedingsuitgaven en operationele uitgaven gedaan. Daarnaast worden facturen voor oefenterreinen in het buitenland later ontvangen (circa € 7 miljoen) en is budget (€ 2,5 miljoen) naar het Defensie Ondersteuningscommando overgeheveld voor civiel transport. Hiermee worden ondersteunende eenheden bij CLAS ontlast. Ook valt circa € 4,2 miljoen vrij doordat een ondersteunende eenheid geen budget benodigd had voor de uitvoering van diensten van het Joint Informatievoorziening Commando (JIVC).

Personele uitgaven

Het budget personele uitgaven is per saldo verlaagd met € 12,6 miljoen. In verband met het onderhandelaarsresultaat met de centrales over nieuwe arbeidsvoorwaarden is het budget voor personele uitgaven verhoogd met € 26,9 miljoen. Vervolgens is het budget voor personele uitgaven verlaagd met € 38,4 miljoen als gevolg van een achterblijvende vulling van het personeelsbestand. Dit werkt tevens door in lagere uitgaven voor diverse soorten toelagen zoals oefentoeelagen.

Artikel 4 Taakuitvoering Luchtstrijdkrachten

Artikel 4 Taakuitvoering Luchtstrijdkrachten (bedragen x € 1.000)

	Vastgestelde begroting 2017	Stand 1e suppletoire begroting 2017	Mutaties 2e suppletoire begroting 2017		Stand 2e suppletoire begroting 2017
			Mutaties Miljoenen-nota	Overige mutaties 2e suppletoire begroting	
Verplichtingen	681.678	701.591	0	40.680	742.271
Uitgaven	681.678	701.591	0	40.680	742.271
<i>Waarvan juridisch verplicht</i>		97%			108%
Programma uitgaven	181.345	196.155	0	20.998	217.153
Opdracht Gereedstelling en instandhouding Commando LSK	181.345	196.155	0	20.998	217.153
– Gereedstelling	13.071	16.077		– 900	15.177
– <i>waarvan bijdrage aan SSO Paresto</i>					0
– Instandhouding	168.274	180.078		21.898	201.976
Apparaatsuitgaven	500.333	505.436	0	19.682	525.118
Personele uitgaven	402.311	403.239	0	18.577	421.816
– <i>waarvan eigen personeel</i>	401.311	402.239		15.833	418.072
– <i>waarvan externe inhuur</i>	1.000	1.000		2.744	3.744
Materiële uitgaven	98.022	102.197	0	1.105	103.302
– <i>waarvan overige exploitatie</i>	94.763	98.938		1.105	100.043
– <i>waarvan bijdrage aan SSO Paresto</i>	3.259	3.259			3.259
Apparaatsontvangsten	12.259	12.066		– 1.800	10.266

Voor dit artikel worden mutaties met een grootte van € 5,0 miljoen of meer toegelicht.

Instandhouding

Als gevolg van herschikkingen binnen de defensiebegroting is het budget voor instandhouding verhoogd met € 21,9 miljoen voor extra activiteiten ten behoeve van (het herstel van) de inzetbaarheid van vliegtuigen en met name de helikopters. De jaren 2017 en 2018 worden gebruikt om maximaal te werken aan het herstel van de brede inzetbaarheid. De helikopters zijn vanaf 2019 weer inzetbaar en beschikbaar.

Personele uitgaven

Het budget personele uitgaven is verhoogd met € 18,6 miljoen. In verband met het onderhandelaarsresultaat met de centrales over nieuwe arbeidsvoorwaarden is het budget voor personele uitgaven verhoogd met € 11,8 miljoen. Daarnaast is binnen de defensiebegroting budget beschikbaar (€ 4,8 miljoen) ten behoeve van het langer openhouden van Air Operations Control Station (AOCS) Nieuw Millingen en aanloopkosten voor de F-35 en *Multirole Tanker Transport* (MRTT). Om een succesvolle introductie van de F-35 en de MRTT in 2019 te bewerkstelligen, dient vliegend en onderhoudspersoneel nu reeds in de Verenigde Staten hun opleidingen te volgen. Deze uitgaven worden niet gedekt door het project en worden uit de reguliere CLSK-begroting betaald.

Artikel 5 Taakuitvoering Koninklijke Marechaussee

Artikel 5 Taakuitvoering Koninklijke Marechaussee (bedragen x € 1.000)

	Vastgestelde begroting 2017	Stand 1e suppletoire begroting 2017	Mutaties 2e suppletoire begroting 2017		Stand 2e suppletoire begroting 2017
			Mutaties Miljoenennota	Overige mutaties 2e suppletoire begroting	
Verplichtingen	338.752	381.135	- 9.000	- 4.261	367.874
Uitgaven	338.752	381.135	- 9.000	- 4.261	367.874
<i>Waarvan juridisch verplicht</i>		93%			100%
Programma uitgaven	6.364	6.858	0	- 1.675	5.183
Opdracht Inzet KMAR	6.364	6.858	0	- 1.675	5.183
- Gereedstelling	6.364	6.858		- 1.675	5.183
<i>- waarvan bijdrage aan SSO Paresto</i>					
Apparaatsuitgaven	332.388	374.277	- 9.000	- 2.586	362.691
Personele uitgaven	307.674	340.004	- 8.000	- 3.716	328.288
<i>- waarvan eigen personeel</i>	<i>307.674</i>	<i>337.554</i>	<i>- 8.000</i>	<i>- 3.316</i>	<i>326.238</i>
<i>- waarvan externe inhuur</i>		<i>2.450</i>		<i>- 400</i>	<i>2.050</i>
Materiële uitgaven	24.714	34.273	- 1.000	1.130	34.403
<i>- waarvan overige exploitatie</i>	<i>22.895</i>	<i>32.454</i>	<i>- 1.000</i>	<i>1.130</i>	<i>32.584</i>
<i>- waarvan bijdrage aan SSO Paresto</i>	<i>1.819</i>	<i>1.819</i>			<i>1.819</i>
Apparaatsontvangsten	4.590	4.608		0	4.608

Voor dit artikel worden mutaties met een grootte van € 5,0 miljoen of meer toegelicht.

Personele uitgaven

In verband met het onderhandelaarsresultaat met de centrales over nieuwe arbeidsvoorwaarden is het budget voor personele uitgaven verhoogd met € 9,3 miljoen. Vervolgens is het budget verlaagd met € 12,6 miljoen als gevolg van achterblijvende vulling van personeel en de doorwerking daarvan op diverse toelagen. Bij Miljoenennota heeft het kabinet structurele middelen toegevoegd ten behoeve van de grenspolitietaak. Omdat de incidentele toevoeging niet in de juiste jaren was toegevoegd is een bedrag van € 8 miljoen met een kasschuif naar 2018 doorgeschoven om aan te sluiten bij het benodigde kasritme.

Artikel 6 Investerings Krijgsmacht

Artikel 6 Investerings Krijgsmacht (bedragen x € 1.000)

	Vastgestelde begroting 2017	Stand 1e supplettoire begroting 2017	Mutaties 2e supplettoire begroting 2017		Stand 2e supplettoire begroting 2017
			Mutaties Miljoenen- nota	Overige mutaties 2e supplettoire begroting	
Verplichtingen	2.890.871	2.983.592	12.349	- 83.289	2.912.652
Opdracht Voorzien in nieuw materieel	2.402.069	2.538.251	10.200	- 6.818	2.541.633
Opdracht Voorzien in infrastructuur	212.602	155.565		8.370	163.935
Opdracht Voorzien in ICT	185.382	157.714	2.149	- 39.731	120.132
Bekostiging Wetenschappelijk onderzoek	62.468	64.661		- 5.110	59.551
Bijdrage aan de NAVO	28.350	27.401			27.401
Valuta-reservering		40.000		- 40.000	0
Uitgaven	1.640.538	1.773.826	5.499	- 214.289	1.565.036
<i>Waarvan juridisch verplicht</i>		95%			120%
Programma uitgaven	1.640.538	1.773.826	5.499	- 214.289	1.565.036
Opdracht Voorzien in nieuw materieel	1.151.736	1.287.918	3.350	- 137.818	1.153.450
Opdracht Voorzien in infrastructuur	212.602	196.132		8.370	204.502
<i>waarvan agentschap RVB</i>	<i>191.342</i>	<i>176.542</i>			<i>176.542</i>
Opdracht Voorzien in ICT	185.382	157.714	2.149	- 39.731	120.132
<i>waarvan SSO DMO/OPS</i>	<i>60.638</i>	<i>51.638</i>			<i>51.638</i>
Bekostiging Wetenschappelijk onderzoek	62.468	64.661		- 5.110	59.551
Bijdrage aan de NAVO	28.350	27.401			27.401
Valuta-reservering		40.000		- 40.000	0
Programma ontvangsten	161.783	189.206	0	- 40.000	149.206
- Verkoopopbrengsten groot materieel (strategisch)	113.186	129.286		- 40.000	89.286
- Overige ontvangsten materieel	25.800	25.800			25.800
- Verkoopopbrengsten infrastructuur (strategisch)	8.950	20.050			20.050
- Overige ontvangsten infrastructuur	11.977	12.200			12.200
- Overige ontvangsten IT, WOO en NAVO	1.870	1.870			1.870

Voor dit artikel worden mutaties met een grootte van € 10,0 miljoen of meer toegelicht.

De prognose voor de investeringsbegroting is een onderrealisatie van € 220 miljoen. De verwachting is dat de ontvangsten (waaronder de verkoopopbrengsten) met € 40 miljoen achterblijven bij de raming. Per saldo wordt daarmee een onderrealisatie van € 180 miljoen verwacht.

Onderstaand wordt de onderrealisatie per onderdeel toegelicht:

Voorzien in nieuw materieel (- € 139 miljoen)

Het budget van het project F35 wordt in 2017 verlaagd met € 50 miljoen. Dit is het gevolg van de grote onzekerheid over de te ontvangen facturen van het Joint Strike Fighter Program Office (JPO). De facturatie van Lockheed Martin via het JPO blijft achter bij de werkelijke productie. Hierdoor kunnen deze betalingen niet meer worden gedaan in 2017. Het budget van het project Vervanging en Modernisering Chinook wordt verlaagd met € 50 miljoen. Het in 2015 initieel overeengekomen betalings-schema van het contract met de Amerikaanse regering heeft de fasering van het budget over de jaren bepaald. Dit wijkt echter significant af van de werkelijke betalingen. Deze zijn namelijk gebaseerd op het zogenaamde *Special Billing Arrangement* dat Nederland met de Amerikaanse overheid heeft afgesproken. Het project heeft dan ook geen vertraging opgelopen, er is slechts sprake van latere betaling. De betalingen worden gedaan in de jaren dat de toestellen zullen worden afgeleverd. Het project Defensie Bewakings- en Beveiligingssysteem (DBBS) is vertraagd. De tegenvallende realisatie van deze investering komt doordat

de leverancier nog niet heeft geleverd. Daarom is het budget voor dit jaar met € 20 miljoen verlaagd.

Tot slot zal een aantal projecten niet meer in 2017 in uitvoering worden genomen, zoals de Studie M-fregatten en de *midlife update* van de Fuchs voor in totaal € 20 miljoen.

Voorzien in infrastructuur (+ € 8 miljoen)

De prognose voor grote nieuwbouwprojecten is verhoogd met € 8 miljoen tot € 205 miljoen. Eerder verwachte vertraging heeft zich niet voorgedaan.

Voorzien in IT (– € 44 miljoen)

Het budget voor de investeringen in IT wordt verlaagd met € 40 miljoen. De modernisering HF-walinfrastructuur (apparatuur voor communicatie tussen hoofdkwartier en schepen) is in 2017 met € 6 miljoen, IT-KMar-Informatie Gestuurd Optreden met € 6 miljoen, TCE21B/C-vervanging (crypto-apparatuur van MIVD) met € 8 miljoen en Verduurzaming IT met € 8 miljoen vertraagd. Daarnaast worden de budgetten van enkele kleinere IT-projecten in 2017 met € 16 miljoen verlaagd. De verwachting is dat deze uitgaven in 2018 zullen plaatsvinden.

Investeringen Wetenschappelijk Onderzoek (– € 5 miljoen)

Hiervan zal € 5 miljoen niet in 2017 worden gerealiseerd. De daling wordt met name veroorzaakt door het project Technologische-Ontwikkeling (TO) / Kennisgebruik (€ 5 miljoen). De realisatie van projecten TO blijft achter doordat de aanbesteding van projecten langer duurt en lopende projecten minder realiseren dan verwacht.

Valutareservering (– € 40 miljoen)

Conform de afspraken over de inzet van de valutareserve, is er geen gebruik gemaakt van de reserve in 2017.

Ontvangsten (– € 40 miljoen)

De € 17 miljoen lagere ontvangsten betreffen de opbrengsten van de verkoop van overtollig strategisch materieel. Het gaat hier vooral om achterstallige betalingen uit Jordanië en Griekenland, die naar verwachting later zullen worden ontvangen. Verder is er een lagere opbrengst van de verkoop van dienstpersonenauto's, als gevolg waarvan in 2017 per saldo € 23 miljoen minder zal worden ontvangen. Het uitgangspunt is tot op heden dat deze ontvangsten in latere jaren alsnog zullen binnenkomen. Dit wordt momenteel onderzocht in een geactualiseerde *business case*.

Artikel 7 Ondersteuning Krijgsmacht door Defensie Materieel Organisatie

Artikel 7 Ondersteuning krijgsmacht door Defensie Materieel Organisatie (bedragen x € 1.000)

	Vastgestelde begroting 2017	Stand 1e suppletoire begroting 2017	Mutaties 2e suppletoire begroting 2017		Stand 2e suppletoire begroting 2017
			Mutaties Miljoenen-nota	Overige mutaties 2e suppletoire begroting	
Verplichtingen	830.335	818.564	0	7.310	825.874
Uitgaven	830.335	818.564	0	7.310	825.874
<i>Waarvan juridisch verplicht</i>		63%			105%
Programma uitgaven	365.671	349.936	0	- 18.336	331.600
Opdracht Logistieke ondersteuning	365.671	349.936	0	- 18.336	331.600
- Gereedstelling	266.784	255.179		- 21.248	233.931
- Instandhouding	98.887	94.757		2.912	97.669
Apparaatsuitgaven	464.664	468.628	0	25.646	494.274
Personele uitgaven	185.732	185.583	0	4.918	190.501
- waarvan eigen personeel	176.032	170.083		4.936	175.019
- waarvan externe inhuur	9.700	15.500		- 18	15.482
Materiële uitgaven	278.932	283.045	0	20.728	303.773
- waarvan ICT	43.137	43.137			43.137
- waarvan ICT; bijdrage aan SSO DMO OPS	181.442	183.817		14.221	198.038
- waarvan overige exploitatie	52.534	54.272		6.507	60.779
- waarvan overige exploitatie; bijdrage aan SSO Paresto	1.819	1.819			1.819
					0
Apparaatsontvangsten	43.433	47.909		- 20.000	27.909

Voor dit artikel worden mutaties met een grootte van € 5,0 miljoen of meer toegelicht.

Gereedstelling

Het budget op gereedstelling is verlaagd met € 21,2 miljoen. Dit wordt vooral verklaard door de lagere uitgaven voor brand- en bedrijfsstoffen (€ 30 miljoen) als gevolg van de stabiliserende olieprijs en de ontwikkeling van de dollarkoers. De uitgaven voor munitie zijn met € 10,1 miljoen verhoogd om de voorraadniveaus op te hogen om beter aan de normen te kunnen voldoen.

Personele uitgaven

In verband met het onderhandelaarsresultaat met de centrales over nieuwe arbeidsvoorwaarden is het budget voor personele uitgaven verhoogd met € 4,7 miljoen.

Materiële uitgaven

Het budget voor de materiële uitgaven neemt toe met € 20,7 miljoen. Dit wordt onder andere verklaard door hogere uitgaven op informatievoorziening (€ 7,4 miljoen) door onder meer stijgende tarieven voor licenties. Daarnaast worden elektronische communicatiemiddelen aangeschaft om invulling te kunnen geven aan het nieuwe werken (€ 4,2 miljoen). Ook zijn er hogere uitgaven voor kleding om het afgesproken servicepercentage van 95% te kunnen handhaven (€ 6,5 miljoen).

Apparaatsontvangsten

De raming van ontvangsten was gebaseerd op historische gegevens. Omdat deze niet aansluiten op het huidige beeld is de raming van het ontvangstenbudget herijkt. Dit heeft geleid tot het neerwaarts bijstellen van het budget met € 20,0 miljoen. Defensie zal de structurele ontvangstenraming van het DMO herijken en binnen de begroting oplossen.

Artikel 8 Defensie Ondersteuningscommando

Artikel 8 Defensie Ondersteuningscommando (bedragen x € 1.000)

	Vastgestelde begroting 2017	Stand 1e suppletoire begroting 2017	Mutaties 2e suppletoire begroting 2017		Stand 2e suppletoire begroting 2017
			Mutaties Miljoenennota	Overige mutaties 2e suppletoire begroting	
Verplichtingen	1.161.983	1.177.817	500	29.739	1.208.056
Uitgaven	1.161.983	1.177.817	500	29.739	1.208.056
<i>Waarvan juridisch verplicht</i>		83%			100%
Programma uitgaven					
Opdracht Dienstverlenende eenheden					
– Gereedstelling					
– Instandhouding					
Apparaatsuitgaven	1.161.983	1.177.817	500	29.739	1.208.056
Personele uitgaven	513.566	538.156	0	9.056	547.212
– waarvan eigen personeel	504.007	522.006		– 9.731	512.275
– waarvan externe inhuur	118	3.678		18.498	22.176
– waarvan overig; attachés	9.441	12.472		289	12.761
Materiële uitgaven	648.417	639.661	500	20.683	660.844
– waarvan bijdrage agentschap RVB (huisvesting en infrastructuur)	236.781	238.781		25.700	264.481
– waarvan huisvesting en infrastructuur overig	110.993	74.711	500	13.039	88.250
– waarvan overige exploitatie	264.724	289.813		– 17.876	271.937
– waarvan overig; attachés	7.122	7.559		– 180	7.379
– waarvan bijdrage door SSO Paresto (catering)	28.797	28.797			28.797
– waarvan bijdrage SSO DTO (DMO/OPS)					0
Apparaatsontvangsten	75.866	82.108		0	82.108

Voor dit artikel worden mutaties met een grootte van € 10,0 miljoen of meer toegelicht.

Personele uitgaven

In verband met het onderhandelaarsresultaat met de centrales over nieuwe arbeidsvoorwaarden is het budget voor personele uitgaven verhoogd met € 15,1 miljoen. De Koninklijke Marechaussee (KMar) heeft € 1,1 miljoen aan het Defensie Ondersteuningscommando overgeheveld. Hiermee is de Defensie Bewakings- en Beveiligingsorganisatie (DBBO) ingezet om beveiligingstaken van de KMar over te nemen, zodat de KMar extra ingezet kon worden op Schiphol. Daarnaast is € 7,2 miljoen vrijgevallen door de achterblijvende vulling bij militaire functies, lagere uitgaven in het kader van de opleidingen Veiligheid en Vakmanschap (VeVa) en lagere uitgaven voor het internationaal verhuiscontract. Deze middelen zijn overgeheveld naar de materiële uitgaven.

Materiële uitgaven

Bij de Miljoenennota 2018 is door het Ministerie van Justitie en Veiligheid € 0,5 miljoen aan de begroting van 2017 toegevoegd voor de financiering van twee liaisons van de KMar aan de ambassades van Peru en Kenia. Aan de budgetten voor vastgoed en infrastructuur zijn middelen toegevoegd voor het inlopen van achterstallig onderhoud (€ 7,8 miljoen), voor hogere uitgaven op water en energie (€ 1,5 miljoen) en voor de aanschaf van legeringsmeubilair voor CLAS (€ 2,3 miljoen). Daarnaast is budget toegevoegd voor het opvangen van de tekorten op 2e lijnsgezondheidszorg, transport en het aanvullen van medische inzettovorraden (€ 5,7 miljoen), voor het leveren van transportcapaciteit aan CLAS (€ 2,5 miljoen) en voor enkele kleinere zaken waaronder internationale opleidingen (€ 1,3 miljoen). Door de latere uitbetaling van veteranenclaims dan

verwacht, is € 25 miljoen ingezet zodat het Rijksvastgoedbedrijf (RVB) extra achterstallig onderhoud kan plegen.

2.3 De Niet Beleidsartikelen

Artikel 9 Algemeen

Artikel 9 Algemeen (bedragen x € 1.000)

	Vastgestelde begroting 2017	Stand 1e suppletoire begroting 2017	Mutaties 2e suppletoire begroting 2017		Stand 2e suppletoire begroting 2017
			Mutaties Miljoenen-nota	Overige mutaties 2e suppletoire begroting	
Verplichtingen	95.717	93.095	0	3	93.098
Uitgaven	95.717	93.095	0	3	93.098
Programma uitgaven	95.717	93.095	0	3	93.098
Subsidies en bijdragen	30.086	31.778		- 700	31.078
Bijdrage NAVO en internationale samenwerking	52.588	44.061		- 1.269	42.792
– waarvan voorziening <i>Very High Readiness Joint Taskforce</i>	10.000				0
Overige uitgaven	13.043	17.256		1.972	19.228

Artikel 10 Centraal Apparaat

Artikel 10 Centraal apparaat (bedragen x € 1.000)

	Vastgestelde begroting 2017	Stand 1e suppletoire begroting 2017	Mutaties 2e suppletoire begroting 2017		Stand 2e suppletoire begroting 2017
			Mutaties Miljoenen-nota	Overige mutaties 2e suppletoire begroting	
Verplichtingen	1.588.732	1.615.532	0	- 26.989	1.588.543
Uitgaven	1.588.732	1.615.532	0	- 26.989	1.588.543
Apparaatsuitgaven	1.588.732	1.615.532	0	- 26.989	1.588.543
Personele uitgaven	1.570.644	1.593.044	0	- 24.683	1.568.361
– waarvan eigen personeel	144.687	148.069		- 7.429	140.640
– waarvan externe inhuur	3.564	4.954			4.954
– waarvan pensioenen	1.270.391	1.286.405		- 12.354	1.274.051
– waarvan wachtgeld en SBK-gelden	152.002	153.616		- 4.900	148.716
Materiele uitgaven	18.088	22.488	0	- 2.306	20.182
– waarvan overig	17.364	21.764		- 2.306	19.458
– waarvan bijdrage aan SSO Paresto	724	724			724
					0
Totaal ontvangsten	41.055	42.748	39	- 1.700	41.087

Voor dit artikel worden mutaties met een grootte van € 10,0 miljoen of meer toegelicht.

Personele uitgaven

Het budget voor personele uitgaven is per saldo met € 24,8 miljoen verlaagd. Het betreft onder meer:

- Lagere uitgaven aan formatie met name door een achterblijvende vulling (- € 6,3 miljoen);
- Bij pensioenen is sprake van een verschuiving voor de compensatie van € 15 miljoen voor het AOW-gat door het ABP;
- De uitgaven aan pensioenen en uitkeringen wordt neerwaarts bijgesteld vanwege lagere uitgaven UKW (- € 16,5 miljoen). Dit wordt veroorzaakt doordat militairen dit jaar hun intrede in de UKW hebben

uitgesteld in afwachting van het arbeidsvoorwaardenakkoord en vanwege een aanpassing in de raming van het UKW-bestand;

- De Staat is met het ABP een lening overeengekomen om de kapitaaldekking van de militaire ouderdomspensioenen te financieren. De ramingen voor opname en aflossing van de lening zijn voor 2017 met € 4,7 miljoen verlaagd;
- Naar aanleiding van het onderhandelingsresultaat over nieuwe arbeidsvoorwaarden is het hiervoor benodigde budget uitgedeeld aan het artikel Centraal Apparaat (€ 24,1 miljoen).

Artikel 11 Geheime Uitgaven

Artikel 11 Geheime uitgaven (bedragen x € 1.000)

	Vastgestelde begroting 2017	Stand 1e suppletoire begroting 2017	Mutaties 2e suppletoire begroting 2017		Stand 2e suppletoire begroting 2017
			Mutaties Miljoenen-nota	Overige mutaties 2e suppletoire begroting	
Verplichtingen	5.389	5.468		2.043	7.511
Geheime uitgaven	5.389	5.468		2.043	7.511
Totaal uitgaven	5.389	5.468		2.043	7.511

Artikel 12 Nominaal en Onvoorzien

Artikel 12 Nominaal en onvoorzien (bedragen x € 1.000)

	Vastgestelde begroting 2017	Stand 1e suppletoire begroting 2017	Mutaties 2e suppletoire begroting 2017		Stand 2e suppletoire begroting 2017
			Mutaties Miljoenen-nota	Overige mutaties 2e suppletoire begroting	
Verplichtingen en uitgaven	52.507	100.177	0	- 100.177	0
Loonbijstelling					
Prijsbijstelling					
Nader te verdelen	52.507	100.177		- 100.177	0
Onvoorzien					
Totaal uitgaven	52.507	100.177	0	- 100.177	0

Defensie en de centrales van overheidspersoneel hebben op 12 oktober jl. een onderhandelingsresultaat bereikt over nieuwe arbeidsvoorwaarden voor het defensiepersoneel. De centrales van overheidspersoneel zullen hun achterban over dit onderhandelingsresultaat raadplegen. Om bij het bereiken van een akkoord in 2017 het personeel overeenkomstig het nieuwe arbeidsvoorwaardenakkoord ook in 2017 te kunnen uitbetalen, wordt het hiervoor benodigde budget overgeheveld naar de Defensieonderdelen.